Српска теологија данас 2010 (28–29. мај 2010)
Београд: Православни богословски факултет, 2011, 562–574

Ана Јекић

Православни богословски факултет, Београд

Побожни сонети Џона Дона и молитве св. Јефрема Сиријског

Сажетак: У раду се, са православног аспекта, посматрају Побожни сонети енглеског песника и свештеника Џона Дона, и то — мотив покајања, туге због поновног грешења, усрдне молитве Богу за милост и благодарности Богу, и врши се њихово упоређивање са молитвама св. Јефрема Сиријског.

Кључне речи: покајање, молитва, грех, душа, Христос, живот у Христу

Овај рад представља мали покушај православног читања „Побожних сонета" (Holy Sonnets)[1] метафизичког песника[2], проповедника и свештеника Џона Дона (John Donne, 1571–1631) и поређења тог дела са молитвама светог Јефрема Сиријског објављеним у форми псалтира.[3] Циљ нам је да покажемо да постоји велика сличност како у мотивима који су коришћени и у једном и у другом делу, тако и у духу којим су дела прожета, што на свој начин сведочи о универзалности Доновоих сонета и показује да су они дело истинског боготражитеља и да као такви свакако прерастају оквире искључиво западног хришћанства, као и оквире конкретног времена у ком су написани (XVII век). На овај начин желимо да покажемо да је њихова суштина да прикажу успоне и падове који прате напор сваког хришћанина у борби са грехом и страстима, а који за крајњи циљ има успостављање трајне заједнице са Богом.

Када се спомену сонети Џона Дона прво што пада на ум јесу свакако његове љубавне „Песме и сонети" (*Songs and Sonnets*). И, заиста, оне свакако представљају један од најлепших примера љубавне поезије, и то не само у енглеској књижевности, него и у књижевности уопште. Џон Дон је био страствен и импулсиван у младости и познат по бурном животу. Ипак, у једном тренутку дошло је код њега до

[1] И Д. Пухало и М. Фрајнд преводе назив сонета (**Holy Sonnets) као — Побожни сонети; види Д. Пухало,** *Историја енглеске књижевности, од почетка до 1700. године*, Научна књига, Београд, 1976, 157–158. и И. Ковачевић, В. Костић, Д. Перваз, М. Фрајнд, *Енглеска књижевност (650–1700)*, том I, Свјетлост, Завод за уџбенике, Сарајево, 1991, 280–281.

[2] Назив *метафизичка поезија* односи се на поезију једног броја песника, међу којима је најпознатији био Џон Дон, који су стварали у раздобљу од 1600–1660. Метафизичка поезија нема готово никакве везе са термином „метафизички" који се користи у филозофији. Значење овог термина у поезији односи се на сложени, учени садржај ове поезије и навику ових песника да поређења и песничке слике траже у што ширем кругу знања и размишљања о свету. Основне карактеристике метафизичке поезије су: употреба *кончета (conceit)* — проширених метафора чији су елементи поређења и описивања узети из што је могуће разнороднијх области људског мишљења или делања — из филозофије, науке, механике, алхемије, или из свакодневног живота. Кончетом се остварује ефекат шока, изненађења, свести о новом. Тако се постиже *wit — дух, духовитост*, што је друга особина ове поезије. Основна црта „метафизичког духа" је спој супротности који изазивају упечатљив утисак у читаоцу. Песник доводи у везу несагласне мисли, слике и емоције, приморавајући их да чине нову, складу целину која делује као откриће. Види још о овоме код: И. Ковачевић, В. Костић, Д. Перваз, М. Фрајнд, нав. дело, 273–278.

[3] За овај рад користили смо управо то издање: *Молитвеник и псалтир преподобног Јефрема Сирина,* Манастир преподобног Прохора Пчињског, 2001. Сви цитати молитава св. Јефрема Сирина су из тог изања.

преумљења, тако да он постаје истински хришћанин и покајник, а касније свештеник, и каноник Цркве Св. Павла у Лондону и један од највећих проповедника свог времена.

Свети Јефрем Сиријски у младости је такође био темпераментан, раздражљив и плаховит, али доживевши преображај постаје онакав каквим га данас занамо — смирен и скрушен, песник суза и проповедник покајања.[4]

Када се читалац Донових љубавних сонета нађе пред његовим „Побожним сонетима", не може, а да не примети, по мало неочекивану, сличност између ове две групе песама. Љубавници из „Песама и сонета" имају ватрен, жив и динамичан однос, увек испуњен стремљењем ка тренутку трајног испуњења и заокружења своје љубави. На сличан начин и песник из „Побожних Сонета" гради и описује свој однос са Богом. То је такође љубавни однос, присан и крајње интиман, испуњен драмом исчекивања, усхићења, стрепње, разочарења, захвалности, преклињања.[5]

Доста је писано о „Побожним сонетима" Џона Дона, али, чим се прихватимо проучавања чланака различитих аутора (Х. Гарднер, Л. Марц, Д. Питерсон, П. Грант и др.) можемо приметити да сваки чланак представља другачије тумачење и да многи аутори покушавају да пронађу неки систем и правило којим би објаснили ове сонете. Тако, Л. Марц[6] сматра да су Сонети писани као медитације по узору на Лојолина „Духовна вежбања", Д. Питерсон[7] то одбацује, тврдећи да је кроз њих приказана Англиканска доктрина покајања, док П. Грант[8] и Г. Еванс[9] сматрају пресудним утицај теологије блаженог Августна на Донове сонете. Критичари се разилазе чак и када је у питању нумерација сонета. Неки се још увек држе нумерације Х. Грирсона, док данас већи број прихвата ону коју је дала Х. Гарднер.[10]

Мишљења смо да је суштина „Побожних сонета" заправо молитвено изливање душе Богу, по узору на Псалтир, те да, уместо да представљају неки систем, односно напредовање кроз различите ступњеве покајања, „Побожни сонети" износе основно искуство живота у Христу, а то значи свакодневну невидљиву борбу човека са самим собом и својим страстима, као и са непријатељем ђаволом, а све у циљу успостављања заједнице са Богом, и вечне радости у Његовом Непролазном Царству.

---

[4] Види код Д. Бојовић, *Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност*, Центар за црквене студије, Ниш, 2003, 12.

[5] „Доново стваралаштво необично је јединствено, од прве до последње песме. Јединство приступа поезији, (...) јединство у начину изражавања, страсном и непосредном; способност да се мисао и осећање према жени, Богу, појави или проблему изразе заједно и истовремено; исти језички и стилски елементи, кончети, поетске слике и начин компоновања реченица и стихова.", детаљније види код: И. Ковачевић, В. Костић, Д. Перваз, М. Фрајнд, нав. дело, 279.

[6] Види код: L. L. Martz, *Donne and the Meditative Tradition* — Essential Articles for the Study of John Donne's Poetry. (edited by Roberts J. R.) — Sussex, England: The Harvester Press ltd. — 142–149.

[7] Види код: D. L. Peterson, *John Donne's Holy Sonnets and the Anglican Doctrine of Contrition* — Essential Articles for the Study of John Donne's Poetry. (edited by Roberts J. R.) — Sussex, England: The Harvester Press ltd.- 313–323.

[8] Види код: P. Grant, *Augustinian Spirituality and the Holy Sonnets of John Donne*, In: ELH, Vol. 38, No. 4 (Dec., 1971), pp. 542–561.

[9] Види код: G. R. Evans, *John Donne and the Augustinian Paradox of Sin*, In: The Review of English Studies, New Series, Vol. 33, No. 129 (Feb., 1982), pp. 1–22.

[10] До појаве издања Донове побожне поезије које је приредила Х. Граднер (Види: John Donne, *Divine Poems*, ed. Helen Gardner, Oxford, 1952.)била је прихваћена, као стандарна, класификација и нумерација Побожних сонета по Х. Грирсону (Види: H. Grierson, *The Poems of John Donne*, Oxford, 1912.) Х. Гарднер је на основу својих истраживања преуредила нумерацију и класификацију сонета, поделивши их у 3 групе: две групе по шест сонета из 1633., четири сонета из 1635., и три сонета који се појављују само у Вестморланд рукопису (Westmoreland manuscript). Поткрепљена јаким доказима, класификација Х. Гарднер имала је великог утицаја на критичаре и истраживаоце Донове поезије.

Отуда сличност између љубавних и побожних сонета, јер и ови други (побожни) су у ствари такође љубавни, испуњени ватреном чежњом према Богу и усмерени на успостављање блиског и трајног односа са Њим. Управо кроз молитву човек „разговара“ са Богом, излива пред Богом своју душу и успоставља и одржава однос са Њим. Уосталом, хришћански живот се без молитве не може ни замислити.

Док је молитва, између осталог, оно што нас са Богом повезује, наше страсти и грех су оно што нас од Њега раздваја. Зато је покајање и *преумљење* неопходно да би хришћанин ступио и остао у заједници са Богом. У грех, међутим, ступамо сопственим снагама и по својој слободи, док су борба и победа над грехом немогуће без Божије помоћи.

Покајање је и основни мотив Донових „Побожних сонета“, и они би се можда најкраће и најбоље могли описати као — *драма покајања*.[11] Дон не *говори* о покајању он га искрено *проживљава* целим својим бићем. И ето шта је то што, по нашем мишљењу, овог енглеског песника са почетка 17-тог века, повезује са светим оцем Јефремом Сиријским из 4-тог века.

„Сва Црква је Црква кајућих се“ вели св. Јефрем Сирин[12] који се назива проповедником, учитељем, али и *песником* покајања. Он „ни о чему није тако говорио и писао као о скрушености срца, о неопходности непресталног проливања суза покајања: зато што је и он сам био дирнут осећањем дубоког скрушења“[13] О покајању су, наравно писали многи св. оци, али „св. Јефрем доживљава покајање као својеврсну драму“[14] сличну оној на коју наилазимо у Псалмима.

Дела св. Јефрема, поред теолошке имају и изразито књижевну природу. Сматра се да је написао око 3 милиона стихова, чија лиричност и емоционалност, па чак, за антички укус, и екстравагантност[15] избијају у први план, по чему се св. Јефрем идентификује као класик сиријског песништва и књижевности уопште.[16]

Са друге стране, „Побожни сонети“, као, уосталом и читаво дело Џона Дона, укључујући ту свакако и његове проповеди, одишу сличном грозничавом ватреношћу, темпераментним духом, емотивном експресивношћу и лирском непосредношћу. За Дона живот, па и живот у Христу, није лагана пловидба по мирном мору, већ пробијање кроз олују и узавреле таласе. Када греши он пропада у понор, када се каје он целога себе приноси Богу и жели да буде распет са Христом.

„Spit in my face, you Jews, and pierce my side,
Buffet, and scoff, scourge, and crucify me,
For I have sinn'd, and sinne', and only He,
Who could do no iniquity, hath died.
But by my death can not be satisfied
My sins, which pass the Jews' impiety.
They kill'd once an inglorious man, but I
Crucify him daily, being now glorified.“ (сонет бр.11)[17]
(„Пљујте ми у лице Јудејци, и ребро ми прободите,[18]

[11] О „драми молитве“ говори и Џ. Н. Вол; Видети: J. N. Wall, *Donne's Wit of Redemption: The Drama of Prayer in the „Holy Sonnets“*, In: Studies in Philology, Vol. 73, No. 2 (Apr., 1976), pp. 189–203.
[12] Види код: А. Јевтић, Патрологија, II, Хришћанска мисао, Београд, 2004, 262.
[13] Види код: Д. Бојовић, нав. дело, 186.
[14] Ибид., 187.
[15] Ибид., 35.
[16] Ибид., 23.
[17] У раду смо користили Грирсонову нумерацију сонета
[18] Наш превод са енглеског језика стихова и цитата у раду

Шамарајте, и ругајте се, шибајте, и распните ме,
Јер сам грешио, и грешио, а Он једини,
Који греха није могао починити, умро је.
Али мојом смрћу не би се могли избрисати
Моји греси, који безбожност Јудејаца превазилазе.
Они су једном убили човека кад још прослављен није био, а ја
Распињем га свакодневно, славно сада прослављеног.“)

Тако проналазимо сличност по темпераменту, ватреном духу, али и необично упечатљивом и екстравагантном стилу код Дона и св. Јефрема Сирина.

Још једна сличност која не може да остане непримећена састоји се у томе да су и молитве св. Јефрема, као и сонети Џона Дона крајње лични, они имају личан тон, јер песник говори из свог искуства, али су у исто време и универзални, односе се и на друге, то јест на целу Цркву.

„Историја, у молитвама св. Јефрема, је историја сваког хришћанина, која се споља одређује рођењем, животом на земљи, смрћу, васкрсењем и вечним уделом, а изнутра се састоји, пре свега, од борбе са грехом, од устајања и падања, од светлих стања у добру и мрачних пребивања у злу. У списима св. Јефрема све је то изображено најфинијим нијансама и најразноврснијим подробностима.“[19] Молитве св. Јефрема су крајње личне, али у исто време припадају сваком хришћанину, јер је сваки човек личност непоновљива и јединствена, али је у исто време позван да буде део Свете Саборне и Апостолске Цркве Христове — „Да сви једно буду, као Ти, Оче, што си у мени и ја у теби, да и они у нама једно буду да свет верује да си ме ти послао.“(Јн 17.,21)

Молитвено искуство изложено у „Побожним сонетима“, иако крајње лично и типично „Доновско“[20], са друге стране је и универзало, управо такво да се у његовим узлетима, падовима, стрепњама, и надањима свеки хришћанин може пронаћи. Зато сматрамо да греше они аутори (Х. Гарднер, П. Грант)[21] који оптужују Дона за претерано инсистирање на индивидуалности „која прети чак да преотме првенство које он (Дон) жели да да Богу.“.

На почетку рада довели смо у везу „Побожне сонете“ са Псалтиром. Добро је познато да је сам Дон изузетно ценио псалме, за њега Давид представља узор хришћанског песника: „Не само да је Давид био пророк самога Христа, већ је он пророк и сваког појединачног хришћанина; он прориче оно што ћу ја, што ће било ко чинити, шта ће претрпети и шта ће рећи.“.[22]

И молитве св. Јефрема Сирина доведене су у везу са псалмима и то у толикој мери да постоји и издање његових молитава сређених и организованих по узору на Псалтир.

Донови „Побожни сонети“, као и молитве св. Јефрема на изразито експресиван и емотиван начин изражавају сву динамику живота у Христу. Сличности које постоје између њих најбоље ће нам открити поређење мотива које употребљавају ова два песника и молитвеника.

Основни мотив који налазимо и код Дона и код св. Јефрема јесте *мотив пока-*

[19] Види: Предговор руском издању псалтира — *Молитвеник и псалтир преподобног Јефрема Сирина*, Манастир преподобног Прохора Пчињског, 2001.

[20] Под *„Доновском“* овде се подразумева стил карактеристичан за *песнике метафизичаре*, чији је главни представник Џон Дон — употреба кончета (conceits), духовитост (wit), спој супротности.

[21] Види: Х. Гарднер, нав. дело и П. Грант, нав. дело, 559.

[22] Донове речи у једној од његових проповеди („Second Prebend Sermon“). Види код: J. N. Wall, нав. дело, 198.

јања, али се он јавља најчешће заједно са есхатолиошким мотивим Другог доласка Христовог или са мотивом сећања на смрт и разлучења душе од тела. Готово у свим Доновим сонетима налазимо једну од ове две ситуације.

Често се заједно са мотивом смрти или Страшног суда јаља признавање сопствене немоћи пред гресима и молба Богу за помоћ, као и свест о томе да је место покајања земља, а време покајања — време живота на земљи, и да ће на дан Суда за покајање бити касно.

„At the round earth's imagined corners blow
Your trumpets, angels, and arise, arise
From death, you numberless infinities
Of souls, and to your scattered bodies go;
All whom the flood did, and fire shall o'erthrow,
All whom war, dea[r]th, age, agues, tyrannies,
Despair, law, chance hath slain, and you, whose eyes
Shall behold God, and never taste death's woe.
But let them sleep, Lord, and me mourn a space;
For, if above all these my sins abound,
'Tis late to ask abundance of Thy grace,
When we are there. Here on this lowly ground,
Teach me how to repent, for that's as good
As if Thou hadst seal'd my pardon with Thy blood." (сонет бр.7)

(„Са замишљених углова округле земље дуните
У своје трубе анђели, и устајте, устајте
Из смрти, ви безбројно бескрајно мноштво
Душа, и ка вашим расутим телима крените;
Сви које је бујица усмртила, или које ће ватра потући,
Сви које су рат, смрт, године, грозница, тиранија
Очајање, закон, усуд покосили, и ви чије очи
Ће видети Бога и који никада нећете окусити јад смрти.
Али, нека још спавају они, Господе, а мени дај још мало да жалим:
Јер ако све ове моји греси преврше,
Касно је тражити изобиље милости Твоје,
Када смо тамо. Овде на овом простом тлу,
Научи ме како да се кајем, јер то је
Као да си помиловање моје запечатио Својом крвљу.")

„Опоменуо сам се последњег дана — и уздахнуо увидевши како су многобројне кривице моје, како су тешка безакоња моја и размислих да ће непревде моје бити откривене пред погледом свих. Тамо нема места покајању, сузама, молитви; свако ће добити плату према трудовима својим — дар према делању своме, праведног Судију неће приклонити ни плач, ни страдања. Умилостиви се надамном Човекољупче!

У дан, када се отворе гробови умрлих, огласиће се труба, загрмеће глас њен, велики трепет и ужас обузеће васељену, сви анђели ће сићи по заповести Твојој да раздвоје добре и зле, јавиће се огњени облаци и понеће на себи чиста тела светих, — у тај дан, нека се и на мени јави милост Твоја, да станем са Твоје десне стране, благи Господе, и будем помилован!" (Псалам 116. 414–415стр.)

И код Дона и код св. Јефрема свест о греху је свест о неспремности душе која је свој живот провела предајући се страстима и не пребивајући у врлини. Обојица се непосредно обраћају души кроз монологе у којима је присутан самооптужујући тон.

„O, my black soul, now thou art summoned
By sickness, Death's herald and champion;
Thou'rt like a pilgrim, which abroad hath done
Treason, and durst not turn to whence he's fled;"(сонет бр. 4)

(„О, црна душо моја, сада те позива
Болест — гласник и војвода Смрти;
Ти си као ходочасник, који је ван своје земње учинио
Издајство, и сада се не усуђује да се врати тамо одакле је побегао;")

„О бедна душо моја! Зашто се не стараш о животу своме! Зашто у расејаности проводиш ово мало преосталих својих дана? Зар не знаш да, ево — позваће те? Шта ћеш чинити тамо кад си немарно живела овде? Шта ћеш одговорити у своје оправдање, представши престолу страшног Судије? Непријатељ те обмањује и из дана у дан растаче наслеђе твоје, а да ти то и не схваташ." (пс. 30., 244 стр.)

Некада су сећање на смрт и свест о сопственим гресима повезани са уздањем у огромну милост и љубав Спаситељеву према човеку.

"What if this present were the world's last night?
Mark in my heart, O soul, where thou dost dwell,
The picture of Christ crucified, and tell
Whether His countenance can thee affright.
Tears in His eyes quench the amazing light;
Blood fills his frowns, which from His pierced head fell;
And can that tongue adjudge thee unto hell,
Which pray'd forgiveness for His foes' fierce spite?" (сонет бр. 13)

(„Шта ако је управо ова, последња ноћ овога света?
Урежи, О душо, у срце моје, где обитаваш,
Слику Христа распетога, и реци
Да ли те лице Његово може уплашити.
Сузе у Његовим очима гасе запањујућу светлост;
Крв, која са избодене главе Његове пада, прекрива строге веђе;
И може ли те послати у ад језик тај,
Који молио је опроштај, за непријатеља својих злобу помамну?")

„Не падај духом, душо, не жалости се, не произноси над собом коначни суд због мноштва грехова, не привлачи на себе огањ, не говори: одбацио ме је Господ од лица Свога. (...) Ради тебе се Христос распео, зар ће те одбацити? — Он зна да за нас нема другог помоћника осим Њега јединога." (пс. 27., 238 стр.)

Као сви истински хришћани и св. Јефрем и Џон Дон доживљавају грех као оно што одваја човека од Бога — грехом је човек отпао од Бога и изгубио живот са Богом и у Богу и постао смртан. „Само оваплоћени и очовечени Христос ослобађа од смрти Својим васкрсењем, али то васкрсење у Христу за човека почиње тек *покајањем,* као новим животом."[23]

Међутим, сам човек је немоћан у борби са грехом, за то му је потребна Божија помоћ. На човеку је да изабере којим ће путем поћи и, ако изабере пут ка Богу и вечном животу, да се не узда у сопствене снаге, које су мале, већ у бесконачну Божију љубав и милост.

Ова беспомоћност пред смрћу, грехом и непријатељем ђаволом и вапај Богу за помоћ чести су мотиви који сусрећемо и код Дона и код Св. Јефрема.

[23] Види: А. Јевтић, нав. дело, 261.

„THOU hast made me, and shall Thy work decay?
Repair me now, for now mine end doth haste;
I run to death, and Death meets me as fast,
And all my pleasures are like yesterday.
I dare not move my dim eyes any way;
Despair behind, and Death before doth cast
Such terror, and my feeble flesh doth waste
By sin in it, which it towards hell doth weigh.
Only Thou art above, and when towards Thee
By Thy leave I can look, I rise again;
But our old subtle foe so tempteth me,
That not one hour myself I can sustain.
Thy grace may wing me to prevent his art
And thou like adamant draw mine iron heart.“(сонет бр. 1)

(„Ти си ме створио, и хоће ли дело Твоје пропасти?
Поправи ме сада, јер ево, мој крај се приближава;
Хитам ка смрти, и Смрт ме једнако стиже,
И све моје радости су као дан јучерашњи.
Не усуђујем се да било камо поглед свој помућени управим;
Очајање иза, а Смрт испред
Такав ужас шири, и моју слабу плот исцрпљује
Грехом, који ка аду је вуче.
Једини Ти си изнад, и када према Теби,
Милошћу Твојом, успем да погледам, ја устајем поново;
Ал’ наш стари, лукави непријатељ тако искушаваше ме,
Да ни један час не могах се суздржати.
Твоја ме милост окрилити може да препреденост његову спречи
И Ти као дијамант привуци моје гвоздено срце.“)

„... У мору зла тонуо сам свих дана живота мога, не оплакујући грехе своје; и ево, изненадно смрт ставља на мене окове своје.

Сатана ме је преварио и оковима својих страсти увукао у ропство и немилосрдно сурвао на земљу. Тешко мени, шта да чиним сада?

Ти, праведни Судијо, посрами лукавога, који војује против мене и тајно ми поставља препредене мреже своје, онда када желим да се покајем.

Буди помоћник мој, многомилостиви Господе, и ја ћу устати, подсмехнућу се и разорити све замке његове.“ (пс. 12., 207 стр.)

Понекад је тај вапај за преумљењем и Божијом помоћи тако драматичан и усрдан, а признање сопствене немоћи толико јако, да се јасно види да није толико мотивисано страхом од ада, колико истинском жељом да се ступи у заједницу са Богом и буде са Њим. Управо на тим местима ова поезија постаје готово љубавна.

„Batter my heart, three-person’d God; for you
As yet but knock; breathe, shine, and seek to mend;
That I may rise, and stand, o’erthrow me, and bend
Your force, to break, blow, burn, and make me new.
I, like an usurp’d town, to another due,
Labour to admit you, but O, to no end.
Reason, your viceroy in me, me should defend,
But is captived, and proves weak or untrue.

Yet dearly I love you, and would be loved fain,
But am betroth'd unto your enemy;
Divorce me, untie, or break that knot again,
Take me to you, imprison me, for I,
Except you enthrall me, never shall be free,
Nor ever chaste, except you ravish me." (сонет бр. 14)

(„Удри по мом срцу Тројични Боже; јер Ти
Тек само куцаш; дувај, засијај, и тражи да поправиш;
Да могу устати и стајати, обори ме и управи
Своју силу, да разломиш, распалиш, разгориш, и новим ме учиниш.
Ја, као град освојен, другоме обећан,
Трудим се да примим Те, ал' О, без успеха.
Разум, Твој управитељ у мени, мене да одбрани треба,
Ал' заробљен је, и слабим ил' неверним показује се.
Ипак, силно Те љубим, и радо бих љубљен био,
Ал' обручен сам непријатељу твоме;
Разведи ме, развежи, покидај поново тај чвор,
Узми ме, заточи ме, јер ја,
Ако ме Ти не заробиш, никад слободан нећу бити,
Нит' икад чист, ако ме Ти не обљубиш.")

„ Исцели ме Господе и бићу исцељен! Једини, премудри и милосрдни Лекару, молим Твоју Доброту, исцели ране душе моје и просвети очи ума мога, да бих схватио свагдашње Твоје промишљање о мени. И пошто су срце и ум мој полудели, нека их исправи благодат Твоја, та со истинита. (...) Зато, пошаљи благодат Своју, да насити глад моју и утоли жеђ моју. Јер, неутољиво те желим, Владико мој! И ко се може наситити Тебе, ако Те истинито љуби и жеђа за светлошћу истине Твоје?!" (пс.3., 187–188. стр.)

Св. Јефрем Сирин је познат по дару суза, за њега су „скрушеност, плачна молитва и покајање чиниоци сотериологије, својеврсни мостови преко којих се стиже до спасења."[24] И Џон Дон често вапије за сузама које би га очистиле од греха и приближиле Богу.

„O! might those sighs and tears return again
Into my breast and eyes, which I have spent,
That I might in this holy discontent
Mourn with some fruit, as I have mourn'd in vain." (сонет бр. 3)

(„О! могу ли ти уздаси и сузе поново да се врате
У груди моје и очи, које истрошио сам,
Да могу, у овој светој тузи
Жалити и род неки донети, као што раније жалих узалуд.")

„Pour new seas in mine eyes, that so I might
Drown my world with my weeping earnestly,
Or wash it if it must be drown'd no more."(сонет бр. 5)

(„Излиј нова мора у очи моје, тако да могу
Потопити свет мој, од срца плачући,
Или га опрати, ако потопљен више не сме бити.")

„O God, O! of Thine only worthy blood,
And my tears, make a heavenly Lethean flood,
And drown in it my sin's black memory."(сонет бр. 9)

[24] Види: Д. Бојовић, нав. дело, 187.

(„О Боже, О! од једино Твоје свете крви,
И суза мојих, начини небесну бујицу на Лету налик,
И потопи у њој сећање на мој црни грех.“)

„...Но, стена грехова мојих разара се сузама и скрушеношћу; зато ми дај да све дане живота свога приљежно оплакујем грехове своје и сабирам за себе плодове који ће ми бити од користи на дан Суда.“ (пс. 14., 211. стр.)

„Даруј, Владико мој, и мени недостојном, сузе и снагу свакога дана, да би срце моје са сладошћу проливало изворе суза, непрестално се просвећујући чистом молитвом, и да са то мало суза буде изглађен велики списак, и тим малим плачем буде угашен тамо разбуктали огањ. Јер, ако будем плакао овде, избавићу се огња неугасивог тамо.“ (пс. 112., 408. стр.)

„...Ако помислим да се умијем водама, мала су за мене мора, а реке недовољне да би ме очистиле. Ако умијем себе крвљу и водом из ребра Сина Божијег, очистићу се и излиће се на мене милост.“ (пс. 140., 462 стр.)

Те сузе покајања симболизују Јорданске воде крштења, а само покајање представља друго крштење. Мотив крштења налазимо и у сонету бр. 6, који се завршава стиховима који упућују на речи молитве на овој светој тајни којом почиње процес спасења сваког хришћанина:

„Impute me righteous, thus purged of evil,
For thus I leave the world, the flesh, the devil.“

(„Сматрај ме праведним, овако од зла очишћеног,
Јер, тако остављам свет, плот, ђавола.“)

Код св. Јефрема често наилазимо на молитве испуњене самопрекором због упорног пребивања душе у гресима:

„Јадан сам ја; и јадно је то свакодневно покајање моје, јер оно нема тврдог темеља. Сваки дан полажем темеље здању, и опет га сопственим рукама рушим. Покајање моје још увек није поставило добар почетак и зломе немару моме не види се крај. (...) Живим у нади да ћу се покајати и обмањујем себе овим сујетним обећањем док не умрем. Стално говорим: покајаћу се и никада се не кајем. На речима се наизглед усрдно кајем, а делима сам веома далеко од покајања.“ (пс. 10., 203–204 стр.)

Изобличавајући сам себе, Дон за своју молитву каже: „Предам се срдачној и искреној молитви Богу, и чврсто (бар по мом мишљењу) управим своје мисли ка Њему, и, пре него што сам усавршио једно мољење, један део молитве (...) дух дремљивости ми затвара очи и молим се сањиво; или дух извртања и празног понављања, па се молим површно и све у круг, понављам опет и опет оно што сам већ раније рекао.“[25]

„Oh, to vex me, contraries meet in one:
Inconstancy unnaturally hath begot
A constant habit; that when I would not
I change in vows, and in devotion.
As humorous is my contrition
As my profane love, and as soon forgot:
As riddlingly distempered, cold and hot,
As praying, as mute; as infinite, as none.

[25] Види код: John Donne, *Sermons*, ed. G. R. Potter and E. M. Simpson, Berkeley, 1962, X, 56.

I durst not view heaven yesterday; and today
In prayers and flattering speeches I court God:
Tomorrow I quake with true fear of his rod.
So my devout fits come and go away
Like a fantastic ague; save that here
Those are my best days, when I shake with feare."(сонет бр. 19)

(„Ох, да ме муче, супротности се у једном срећу:
Непостојаност, неприродно родила је
Постојану навику; да кад' не желим
Променим се у заветима и у побожности.
Тако је ћудљиво покајање моје
Као световна љубав моја, и једнако брзо заборављено:
Како загонетно променљиво, хладно и топло,
Како молитвено, тако немо; како бескрајно, тако ништавно.
Не усуђивах се јуче да погледам Небо; а данас
Молитвама и ласкавим говорима удварам се Богу:
Сутра са искреним страхом дрхтим од палице Његове.
Тако наступи побожности код мене долазе и одлазе
Као грозница чудесна; с'тим да
Најбољи су ми дани ти, кад' од страха се тресем.")

Паралелно са мотивом покајања и код Дона и код св. Јефрема наилазимо на мотив величања Божијег домостроја спасења, жртве Христове, и исцелитељке моћи светих Христових Тајни, које Јагње Божије приноси за спасење и живот света.

"Yet grace, if thou repent, thou canst not lack;
But who shall give thee that grace to begin?
O, make thyself with holy mourning black,
And red with blushing, as thou art with sin;
Or wash thee in Christ's blood, which hath this might,
That being red, it dyes red souls to white."(сонет бр. 4)

(„Па, ипак, милости, ако покајеш се, не може ти недостајати;
Ал' ко ће ти дати ту милост почетну?
О, у црнину се свету обуци ти,
И поцрвени од стида, као што си од греха;
Или се умиј у крви Христовој, која ту моћ има,
Да црвена будући, црвене душе у бело боји.")

„O let me then His strange love still admire;
Kings pardon, but He bore our punishment;
And Jacob came clothed in vile harsh attire,
But to supplant, and with gainful intent;
God clothed Himself in vile man's flesh, that so
He might be weak enough to suffer woe."(сонет бр. 11)

(„О, да се онда чудној љубави Његовој заувек дивим;
Краљеви опростите, ал' Он је нашу казну понео;
И Јаков дође обучен у одећу просту, грубу,
Ал' понизно, да милост испроси;
Бог се обуче у човекови просту плот, да тако
Довољно слаб буде, да страдање претрпи.")

"Wilt thou love God as he thee? Then digest,
My soul, this wholesome meditation,
How God the Spirit, by angels waited on
In heaven, doth make His temple in thy breast.
The Father having begot a Son most blest,
And still begetting—for he ne'er begun—
Hath deign'd to choose thee by adoption,
Co-heir to His glory, and Sabbath' endless rest.
And as a robb'd man, which by search doth find
His stolen stuff sold, must lose or buy it again,
The Sun of glory came down, and was slain,
Us whom He had made, and Satan stole, to unbind.
'Twas much, that man was made like God before,
But, that God should be made like man, much more."(сонет бр. 15)

(„Хоћеш ли љубити Бога као Он тебе? Онда прими,
Душо моја, лековито, побожно размишљање ово,
Како Бог Дух, ком' анђели служе
На небесима, начини Свој храм у твојим грудима,
Отац, родивши Сина најсветијега,
Рађа га — јер беспочетан је –
Снисходише толико да тебе по усвојењу изабере,
За са-наследника славе Своје, и починка Сабата безвечерњег.
И као што покрадени човек, који тражећи нађе
Своје украдене ствари продате, мора да се од њих опрости, ил' да их откупи,
Сунце Правде сиђе, и заклано би,
Да нас, које Он створи, а Сатана украде, ослободи.
Много беше, да човек по лику Божијем створен би прво,
Ал', да Бог човеком постане, још много више.")

„Милосрдни Бог нам даје оно што молимо, не ради молитве наше, већ нас храни по Својој сопственој милости, јер нас је створио. Свепревазилазеће Величанство нам је даровало Оног, Који се не може испросити — Сина Свога, Који се ради нас јавио на земљи, иако Га ми нисмо тражили, принео је Себе на жртву за наше спасење. Јер, ко је још измолио Оца да би Сина Свога предао на крсну смрт? Или, ко је умолио Сина да Он умре за грешнике? (...) Отац је предао Сина Свога на крсну смрт — и смрћу Његовом грешници су задобили себи живот." (пс. 138., 457–458. стр.)

И, најзад, Дон победоносно ликује над смрћу која је побеђена жртвом и васкрсењем Христовим, угледајући се на св. Апостола Павла који је узвикнуо „Где ти је, смрти жалац? Где ти је пакле победа?" (1. Кор. 15. 55.)

„Death, be not proud, though some have called thee
Mighty and dreadful, for thou art not so;
For those, whom thou think'st thou dost overthrow,
Die not, poor Death, nor yet canst thou kill me.
From rest and sleep, which but thy picture[s] be,
Much pleasure, then from thee much more must flow,
And soonest our best men with thee do go,
Rest of their bones, and soul's delivery.
Thou'rt slave to Fate, chance, kings, and desperate men,
And dost with poison, war, and sickness dwell,
And poppy, or charms can make us sleep as well,

And better than thy stroke; why swell'st thou then?
One short sleep past, we wake eternally,
And Death shall be no more; Death, thou shalt die." (сонет бр. 10)

(„Смрти, не узноси се, иако те неки зову
Моћном и страшном, јер ниси таква;
Јер они, које мислиш да си поразила,
Не умиру, јадна Смрти, нити ме пак ти можеш убити.
Починак и сан, који твоје слике су тек,
Много пријатности пруже, од тебе онда још много више мора доћи,
И чим наши најбољи људи са тобом оду,
Починак је костима њиховим, а душама спасење.
Ти слуга си Судби, усуду, краљевима, и очајницима,
Са отровом, ратом и болешћу ти боравиш,
А макови, ил' напитци, нас једнако успавати могу,
И још боље нег' ударац твој; зашто надимаш се онда ти?
Сан кратак чим мине, за вечност будимо се,
И Смрти више бити неће; Смрти умрећеш ти.")

Св. Јефрем Сирин радосно славослови Христа Васкрситеља мртвих:

„Хвала Теби! Васкрсењем Твојим, целом роду смртних даровао си наду живота и васкрсења. Теби хвалу узносимо ми; Ти си Васкрситељ сваког тела. Славословите и хвалите смртни Оног Који је својом смрћу укинуо власт смрти и целом роду смртних обећао живот и васкрсење." (пс. 150., 478–479 стр.)

Покајање прожето снажном жељом да се буде са Христом, у Његовим Непролазном, Безвечерњем Царству, испуњава стихове и молитве ове двојице песника и покајника, и то је оно што повезује и њих и њихово дело, иако припадају различим традицијама и епохама. Искрени, непосредни и сликовито упечатљиви искази које они од себе откидају и приносе, пре свега Богу, а онда и читаоцу, карактеришу њихове стихове. Страх од ада код њих је управо ужас од могућности да буду од Бога одбачени и одлучени од љубавне заједнице са Њим.

Али тај страх не прелази у очајање, већ проналази утољење у спознаји да је Бог увек Љубав и Милост. Грехом се Христос изнова распиње, па је туга због грешења управо туга због грубости према Њему, Који је Свој живот за све људе положио. И Дон и св. Јефрем су више него свесни слабости сопствених снага и знају да се једино у Бога и Његову помоћ могу поуздати. Вера у васкрсење и смрт смрти је оно што заокружује њихове молитве, јер „ако Христос није устао, онда је празна проповјед наша, па празна и вјера ваша." (1. Кор. 15. 14.) На тај начин ова два искрена богоражитеља својим надахнутим стиховима исписују *Живот у Христу* — свој, али и сваког истинског хришћанина.

Summary: This article represents a small attempt of Orthodox reading of „Holy Sonnets" written by the metaphysical poet, preacher and priest John Donne (1571–1631) and also an attempt to compare this work with the prayers of St. Ephraim the Syrian, published in the form of Psalter. Our aim is to show that there is a great similarity in the motives used in both „Holy Sonnets" and St. Ephraim's prayers, as well as in the spirit that permeates these works. We have compared the motives of repentance, sadness caused by constant sinning, fervent prayer to God for bestowing His grace, and the prayer of thanksgiving, in the sonnets and

prayers. In this way we have tried to show that the essence of „Holy Sonnets“ is to describe ups and downs which are present in the endeavour of every Christian in his or her life in Christ.

Извори:

Donne, John., *Holy Sonnets*. http://luminarium. org/sevenlit/donne/

Молитвеник и псалтир преподобног Јефрема Сирина, Манастир преподобног Прохора Пчињског, 2001

Литература

Archer, S., „*Meditation and the Structure of Donne's Holy Sonnets*“, ELH, Vol. 28, No. 2 (Jun., 1961), pp. 137–147

Бојовић, Д., „*Свети Јефрем Сирин и српска црквена књижевност*“, Центар за црквене студије, Ниш, 2003

Gardner, H., „*The Religious Poetry of John Donne — A Collection of Critical Essays*“ (edited by Gardner H.), Englewood Cliffs, N. J.: Prentice — Hall, Inc., 1962 , pp. 123–136

Grant, P., „*Augustinian Spirituality and the Holy Sonnets of John Donne*“, ELH, Vol. 38, No. 4 (Dec., 1971), pp. 542–561

Grenander, M. E., „*Holy Sonnets VIII and XVII: John Donne*“, Essential Articles for the Study of John Donne's Poetry, (edited by Roberts J. R.), Sussex, England: The Harvester Press ltd., pp. 324–332

Evans, G. R., „*John Donne and the Augustinian Paradox of Sin*“, The Review of English Studies, New Series, Vol. 33, No. 129 (Feb., 1982), pp. 1–22

Јевтић, А., „*Патрологија*“, друга свеска, Хришћанска мисао, Београд, 2004

Martz, L. L., „*Donne and the Meditative Tradition*“, Essential Articles for the Study of John Donne's Poetry, (edited by Roberts J. R.), Sussex, England: The Harvester Press ltd., pp. 142–149

Parish, J. E., „*Donne's Holy Sonnets*“, College English, Vol. 24, No. 4 (Jan., 1963), pp. 299–302

Peterson, D., L., „*John Donne's Holy Sonnets and the Anglican Doctrine of Contrition*“, Essential Articles for the Study of John Donne's Poetry, (edited by Roberts J. R.), Sussex, England: The Harvester Press ltd., pp.313–323

Пухало, Д., „*Историја енглеске књижевности од почетка до 1700. године*“, Научна књига, Београд, 1976

Ковачевић, И., Костић, В., Перваз, Д., Фрајнд, М., „*Енглеска књижевност (650–1700)*“, том I, Свјетлост, Завод за уџбенике, Сарајево, 1991

Свето Писмо / Нови Завјет, Свети Архијерејски Синод Српске Православне Цркве, превод Комисија САС СПЦ, Београд, 1998

Wall, J., N., „*Donne's Wit of Redemption: The Drama of Prayer in the Holy Sonnets*“, Studies in Philology, Vol. 73, No. 2 (Apr., 1976), pp. 189–203